מבררת הגמרא: **מַאי** – מה היא כוונת מימרא זו, **לָאו** – האם אין הכוונה **דְּאָכְלִי בְּאִינָּרָא וְאָמְרִי בְּאִינָּרָא** – שהיו אוכלים את הפסח בגגות, ואומרים עליו שם את ההלל. ומתבאר מכך שגגות ירושלים נתקדשו, ומותר לאכול בהם את קרבן הפסח.

מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין הכוונה שהיו אוכלים את הפסח בגגות, אלא **דְּאָכְלִי בְּאַרְעָא וְאָמְרִי בְּאִינָּרָא** – היו אוכלים אותו בקרקע, ואחר כך היו עולים לגג ואומרים שם את ההלל.

שבה הגמרא ומקשה: **אֵינִי** – וכי כך הוא הדבר, שמותר לאכול למטה ולעלות לאחר מכן למעלה, **וְהָתַנַּן** – והרי שנינו (לקמן קיט:) **'אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן'**, כלומר, שאין נפטרים [–נפרדים] מן הסעודה, אחר אכילת הפסח הנאכל לבסוף], על ידי אפיקומן, **וְאָמַר** שם **רַב**, שכוונת דברי המשנה היא, **שֶׁלֹּא יַעֲקְרוּ** האוכלים את הפסח ממקומם, וילכו **מֵחֲבוּרָה** אחת **לַחֲבוּרָה** אחרת, ונמצא שאין האוכלים בקרקע רשאים לעלות לגג.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות מהמשנה על המימרא של רב לענין קריאת ההלל בגגות, לפי שאינם עוסקים באותו ענין. **כָּאן** – המשנה להלן עוסקת **בְּשָׁעַת אֲכִילָה**, שאז אסורים האוכלים לעקור ממקומם, **כָּאן** – רב, שאמר 'הלילא פקע איגרא', עוסק **שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת אֲכִילָה**, אלא בשעת קריאת ההלל, שהיא אחר גמר אכילת קרבן הפסח, ובשעה זו מותרים הם לעלות לגג ולקרות בו את ההלל.

הגמרא מקשה על דינו של רב ש'גגין ועליות לא נתקדשו' מברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו בברייתא, **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, עֲלִיַּית** [–חדר הבנוי מעל] **בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים חֲמוּרָה יותר מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** כֹּהֵן גָּדוֹל **נִכְנָס לוֹ פַּעַם אַחַת** [–יום אחד] **בְּשָׁנָה**, ביום הכיפורים, **וְאילו עֲלִיַּית בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים אֵין נִכְנָסִין לָהּ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ** – בשבע שנים, **וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים, שהיו נכנסים אליה **פַּעֲמַיִם בְּשָׁבוּעַ** – בשבע שנים, **וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים, שהיו נכנסים אליה רק **פַּעַם אַחַת בְּיוֹבֵל** – בחמישים שנה. וטעם הדבר שהיו נכנסים לשם, **לְיַדֵּעַ מַה הִיא צְרִיכָה**, כלומר, כדי לבדוק את חומתה אם צריכה תיקון.

מבואר מדברי הברייתא, שעליית בית קודש הקדשים נתקדשה, ושלא כדברי רב הסובר ש'גגין ועליות לא נתקדשו'.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מֵהֵיכָל נָיקוּם וְנֵיתֵיב אִינִישׁ** – וכי יכול אדם לעמוד ולהקשות על דברי רב ממה שמצינו שנתקדשו עליותיו של ההיכל, הרי **שָׁאנֵי** – שונה דינו של **הֵיכָל, דִּכְתִיב** – שנאמר בו (דברי הימים א' כח יא) **'וַיִּתֵּן דָּוִד לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֶת תַּבְנִית הָאוּלָם, וְאֶת בָּתָּיו, (ואת אגזכיו) [וְאַנְּזְכָיו], וַעֲלִיּוֹתָיו, וְחֲדָרָיו חֲפֻנִּימִים, וּבֵית הַכַּפֹּרֶת'**. דהיינו, שלימד דוד המלך את שלמה בנו באיזה אופן לבנות את בית המקדש, וציוהו לבנות עליות מעל ההיכל. **וּכְתִיב** – ונאמר עוד (שם כח יט) **'הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד ה' עָלַי הִשְׂכִּיל, כֹּל מַלְאֲכוֹת הַתַּבְנִית'**. כלומר, שהקדוש ברוך הוא ציוה לדוד לבנות באופן כזה. ולפיכך בעליות אלו מודה רב שקדושות הן, ולא אמר 'גגין ועליות לא נתקדשו' אלא בעליות העזרה וירושלים.

הגמרא מקשה על דברי רב ממשנה: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ח), **הַלְּשָׁכוֹת** [–חדרים] **הַבְּנוּיוֹת בַּקּוֹרֶשׁ** – בעזרה, **וּפְתוּחוֹת לַחוֹל** – שאין להן פתח לעזרה, אלא להר הבית, **תּוֹכָן חוֹל** – קדושתן כקדושת הר הבית, ולא כקדושת העזרה, לפי שהן נידונות אחר פתחיהן, **וְאילו גַּגּוֹתֵיהֶן קוֹדֶשׁ** – קדושים בקדושת העזרה.

מבואר מדברי המשנה, שגגות העזרה נתקדשו, ושלא כדברי רב.

מתרצת הגמרא: **תַּרְגְּמָא** – העמיד וביאר **רַב חִסְדָּא** את דברי המשנה, **בְּאופן שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶן** של לשכות אלו **שֶׁוִּין לְקַרְקַע עֲזָרָה**. כלומר, אין המשנה עוסקת בלשכות שבתוך העזרה, אלא במחילות שתחת קרקע העזרה, הפתוחות להר הבית, ונמצא שגגן של מחילות אלו שוין לרצפת העזרה, ולכן נתקדשו, אך גגותיהם של הלשכות שבתוך העזרה אכן לא נתקדשו לדעת רב.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן, שהמשנה עוסקת במחילות שתחת העזרה, **אֵימָא** – אמור ופרש את **הַסֵּיפָא** של המשנה, שהרי שנינו שם, שאם היו הלשכות **בְּנוּיוֹת בַּחוֹל** – בהר הבית, **וּפְתוּחוֹת לְקוֹדֶשׁ** – לעזרה, אזי **תּוֹכָן** של הלשכות הוא קוֹדֶשׁ כעזרה, **וְאילו גַּגּוֹתֵיהֶן חוֹל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם תעלה על דעתך לומר שמדובר **בְּלשכות שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶן שָׁוִין לְקַרְקַע עֲזָרָה**, אם כן מדוע 'תוכן קודש', **הָוְיָא לָהּ** – הרי הן **מְחִילוֹת, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמְחִילוֹת** שתחת העזרה **לֹא נִתְקַדְּשׁוּ** בקדושת עזרה.

מתרצת הגמרא: **כִּי קָאָמַר** – באיזה אופן אמר **רַבִּי יוֹחָנָן** שמחילות אינן קדושות, **בְּפִתּוּחוֹת לְהַר הַבַּיִת**, שאז אינן קדושות אפילו בקדושת הר הבית. **כִּי תַּנְיָא הָהִיא** – ואילו מה ששנינו שלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש קדושות בקדושת עזרה, היינו **בְּמחילות הַפְּתוּחוֹת לָעֲזָרָה.**

שבה הגמרא ומקשה: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְחִילוֹת שֶׁמִּתַּחַת הַהֵיכָל** דינם כחוֹל. וסברה הגמרא שמחילות אלו פתוחות לעזרה, ואף על פי כן סובר רבי יהודה שאין בהן קדושה.

מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הָהִיא** – ברייתא זו עוסקת במחילות שתחת ההיכל **שֶׁפְּתוּחוֹת לַחוֹל** – להר הבית, אבל מחילות הפתוחות לעזרה קדושות הן.

הגמרא מקשה על רב מהמשך דברי הברייתא: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו בברייתא, רבי יהודה אומר, מחילות שתחת ההיכל חול, **וְגַגּוֹ** של ההיכל **קוֹדֶשׁ**. והרי זה שלא כדברי רב, הסובר ש'גגין ועליות לא נתקדשו'.

דוחה הגמרא: **וְתַסְבְּרָא** – וכי סבור אתה לפרש הדברים כפשוטם, שגגו של ההיכל קדוש בקדושת היכל, **וְהָא קָתָנֵי** – והרי שנינו בברייתא, **גִּגִּין** [–גגות] **הַלָּלוּ** שבעזרה ולשכותיה, **אֵין אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵין שׁוֹחֲטִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים**. דהיינו, שאינם קדושים בקדושת העזרה, וכדברי רב.

מבררת הגמרא: **וְאֶלָּא קַשְׁיָא** – אם כן יקשו דברי רבי יהודה, שאמר **שגַּגּוֹ** של ההיכל **קֹדֶשׁ**.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא**, כוונת רבי יהודה היא שגגו של ההיכל קדוש לְענין כך שניתן להניח בו את **אוֹתָן שְׁתֵּי אַמּוֹת** – שני מוטות ששימשו לצורך מדידת בנין בית המקדש. וכמו כן הניחו בגגו של היכל שאר כלי קודש הצריכים לבנין, אך לא את אלו הצריכים למזבח.

הגמרא מביאה משנה שבה נתבאר עניינן של שתי אמות אלו: **דְּתָנַן** – שכך שנינו במסכת כלים (פי"ז מ"ט), **שְׁתֵּי אַמּוֹת** – שני מוטות באורך אמה, **הָיָה** בבית המקדש, **בְּלשכה** ששמה **'שׁוֹשַׁן הַבִּירָה'**, שהיתה בנויה על גובה השער המזרחי [של העזרה]. **אַחַת** מן האמות היתה מונחת שם **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית**. אמה זו **שֶׁהיתה** מונחת **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, הָיְתָה** מידתה **יְתֵירָה עַל** אמה **שֶׁל מֹשֶׁה** [–אמה רגילה שאורכה ששה טפחים] בשיעור **חֲצִי אֶצְבַּע**, ואמה זו **שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית הָיְתָה** מידתה **יְתֵירָה עָלֶיהָ** – על האמה הראשונה, בשיעור **חֲצִי אֶצְבַּע, נִמְצֵאת** האמה השניה **יְתֵירָה עַל** אמה **שֶׁל מֹשֶׁה** בשיעור **אֶצְבַּע**. דהיינו, שהיה שיעורה ששה טפחים ואצבע.

מבררת המשנה: **וְלָמָּה הָיוּ** צריכים לאמה **אַחַת גְּדוֹלָה וְאמה אַחַת קְטַנָּה**, ולא היה די להם באמה של משה, דהיינו, באמה רגילה בת ששה טפחים.

מבארת המשנה: טעם הדבר הוא כדי **שֶׁיִּהְיוּ הָאוּמָנִין** שנשכרו על ידי הגזבר לעשות מלאכה בבית המקדש, **נוֹטְלִין** את שכרם **בְּקִטָּנָה** – לפי מידת האמה הקטנה של משה, **וּמַחֲזִירִין בַּגְּדוֹלָה** – לפי מידה אחת מן האמות הגדולות. כלומר, שהיה הגזבר מתנה עמהם, כך וכך אמות תבנו לבדק הבית, בכך וכך דמים עבור כל אמה, לפי מידת אמה בת ששה טפחים, ואילו הם היו בונים בפועל לפי מידה אחת מן האמות הגדולות. וטעם הדבר שעשו כן, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ** האומנים **לִידֵי מְעִילָה** בהקדש, שאילו היו עושים לפי אותה מידה שנתחייבו בה היה מקום לחשוש שמא יפחתו מעט, ויהנו מן

המשך בעמוד קמח

ההקדש יותר ממה שעשו, ולפיכך היו מוסיפים על תנאם משלהם. מבררת הגמרא: וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי – מדוע הוצרכו לשתי אמות גדולות, הרי די היה שיתחייבו האומנים לפי אמה של משה ויתנו לפי אמה אחת הגדולה ממנה.

מבארת הגמרא: אמה אַחַת הוצרכה לְכַסְפָּא וְדַהֲבָא – למלאכת כסף וזהב, שאומנות יקרה היא, ולא רצו להפסיד את האומנים העוסקים בה יותר מדי, ועל כן נטלו מהם לפי אמה שהיתה גדולה משל משה רק בחצי אצבע, וְאמה אַחַת הוצרכה לִבְנָיָא – למלאכת בנין אבנים, שאינה יקרה כל כך, ועל כן היו נוטלים בה מן האומנים לפי אמה שהיתה גדולה משל משה באצבע.

הגמרא מנסה להוכיח ממשנתנו ש'עליות וגגין נתקדשו': תְּנַן – שנינו במשנה, הַחֲלוֹנוֹת של העזרה, וְעוֹבְיֵי הַחוֹמָה שלה, נידונים כְּלִפְנִים. מבררת הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא – מיושב הדבר לגבי הַחֲלוֹנוֹת, דְּמַשְׁכָּחַת לָהּ – שיש למצוא אופן שיתקדשו בקדושת העזרה, אף אם נאמר ש'גגין ועליות לא נתקדשו', דְּשַׁוְוֵיהּ – כששוים הם בגובהם לְכַרְקַע הָעֲזָרָה, ולפיכך אינם נידונים כ'גגין ועליות', אֶלָּא עוֹבְיֵי הַחוֹמָה הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – כיצד יש למצוא אופן שתחול עליו קדושה, אם לא נתקדשו הגגות.

מבארת הגמרא: מַשְׁכַּחַת לָהּ – יש למצוא אופן שתחול קדושה על ראש החומה, אף אם נאמר ש'גגין ועליות לא נתקדשו', בְּגַבֵּי שׁוּרָא – בחומה קטנה הסמוכה לחומה הגדולה מבפנים, שגובהה שוה במקומות מסויימים לקרקע העזרה, ועל כן חלה עליה קדושתה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שהיו עושים חומה קטנה לפנים מן הגדולה: דִּכְתִיב (איכה ב ח) 'וַיַּאֲבֵל חֵיל וְחוֹמָה', וְאָמַר רַבִּי אַחָא בביאור מקרא זה, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַבִּי חֲנִינָא, שכוונת המקרא היא לְשׁוּרָא – חומה גדולה, וּלְגַבֵּי שׁוּרָא – חומה קטנה.

משנה

המשנה עוסקת בדיני אכילת הפסח בחבורה: שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת של אוכלי פסח אחד, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין את בשר הפסח בְּבֵית אֶחָד, אֶלָּא – בני חבורה אחת, רשאים שיהיו הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם חֵילָךְ – לצד אחד וְאוֹכְלִין, וְאֶלָּא – בני החבורה האחרת, רשאים שיהיו הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם חֵילָךְ – לצד שכנגדו וְאוֹכְלִין, ואף על פי שבשחיטת הפסח היו בחבורה אחת, אינם חייבים לאוכלו יחד שהרי הפסח נאכל בשתי חבורות ואפילו בשני בתים. וְהַמַּיְחָם שיש בו מים חמים למזיגת היין, רשאים להעמיד אותו בְּאַמְצַע החדר אף שהוא חוצץ בין החבורות. אמנם בְּשֶׁהַשָּׁמָשׁ, שהתחיל לאכול מבשר הפסח עם בני חבורתו, עוֹמֵד לְמְזוֹג את היין לבני החבורה האחרת, יהא קוֹפֵץ [–סוגר] אֶת פִּיו וּמַחֲזִיר [–מסובב] אֶת פָּנָיו, לצד שבו יושבים בני חבורתו מפני שאסור לאדם אחד לאכול את הפסח בשני מקומות, ולא יפתח השמש את פיו עַד שֶׁיחזור למקומו וּמַגִּיעַ אֵצֶל חֲבוּרָתוֹ, כדי שלא יחשדו בו שאוכל מבשר הפסח עם החבורה האחרת, וְאוֹכֵל – וכשיסב עמהם ימשיך לאכול את בשר הפסח. וְהַכְּלָה – ולעומת זאת הכלה, רשאית שתהא הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ לצד אחר וְאוֹכֶלֶת את הפסח, מפני שמתביישת לאכול בפני אחרים.

גמרא

במשנתנו מבואר שקרבן פסח אחד נאכל בשתי חבורות, והגמרא מביאה שיש מחלוקת תנאים בדין זה: מַתְנִיתִין מַנִּי – משנתנו כדעת מי היא שנויה, כדעת רַבִּי יְהוּדָה הִיא. דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, נאמר בפרשת פסח מצרים (שמות יב ז) 'וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בָּהֶם'. ודקדוק לשון הכתוב, 'יֹאכְלוּ' בלשון רבים [כלומר, אנשים רבים האוכלים], 'אוֹתוֹ' בלשון יחיד [כלומר, קרבן פסח אחד], 'הַבָּתִּים' בלשון רבים [היינו, כמה בתים], מְלַמֵּד שֶׁהַפֶּסַח – שנשחט לחבורת מנויים אחת, נֶאֱכָל אף בִּשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת של אוכלי פסח ואף בשני בתים. ומאחר שהכתוב מלמד שרבים יכולים להיחלק לאוכלו בשתי חבורות בשני בתים, מובן מאליו שיחיד אינו רשאי לאוכלו בשני בתים. אמנם יָכוֹל יָחִיד הָאוֹכֵל את חלקו בבשר הפסח, אוֹכֵל בתוך בית אחד בִּשְׁתֵּי מְקוֹמוֹת, כגון בשני חדרים או בשתי חבורות האוכלות בהפיכת פנים, תַּלְמוּד לוֹמַר, מלמדנו הכתוב בפרשת הפסח (שם יב מו), 'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל', וכשם ש'הבתים' היינו שתי חבורות ושני מקומות, כך 'בבית אחד' היינו חבורה אחת ומקום אחד. ומבואר בגמרא לקמן (ע"ב) שרבי יהודה דורש את התיבה 'יאכל' כאופן כתיבתה 'יֹאכַל' ולא כאופן קריאתה 'יֵאָכֵל', ולפי דרשה זו הוראת הכתוב היא שהיחיד יאכל את הפסח 'בבית אחד', במקום אכילה אחד ובחבורה אחת. מה שאין כן בפסוק (שם יב ז) שנאמר בו 'יֹאכְלוּ' בלשון רבים כתוב גם 'הבתים' בלשון רבים, ללמד שכשיש אנשים רבים שנמנו על הפסח, רשאים הם להיחלק לשתי חבורות שיאכלוהו בשני בתים או בשני מקומות.

מָבָאן – על פי דרשה זו אָמְרוּ, הַשָּׁמֵשׁ שנמנה עם בני חבורה על הפסח והיה יושב ליד התנור וצולה עבורם את בשר הקרבן, שֶׁשכח וְאָכַל כַּזַּיִת בשר בְּצֵד הַתַּנּוּר בליל פסח קודם שהתחילו בני חבורתו לאכול את הפסח, אִי פְּקָחַ הוּא, מוסיף ואוכל עד שֶׁמְּמַלֵּא כְּרֵיסוֹ מֻמְּנוּ – מבשר הפסח, ובפקחותו הועיל לעצמו שכשיביא את בשר הפסח לבני חבורתו שוב לא יוכל לאכול ולא ייכשל באכילת פסח בשני מקומות. וְאִם רָצוּ בְּנֵי הַחֲבוּרָה שלו לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ טוֹבָה, כדי שלא יצטרך לפרוש מחבורתו ולאכול את הפסח לבדו, בָּאִין וְיוֹשְׁבִין בְּצִדּוֹ על יד התנור וקובעים שם את סעודת הפסח, כדי שהשמש יוכל לאכול יחד עמהם. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

הברייתא מביאה את הדעה החולקת: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, דקדוק לשון הפסוק (שם) 'עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בָּהֶם', 'הַבָּתִּים' בלשון רבים ומשמעותה כמה בתים, וכן 'יֹאכְלוּ' בלשון רבים ומשמעותה חבורת אנשים האוכלים את הפסח, מְלַמֵּד שֶׁכל אחד מבני החבורה הָאוֹכֵל את הפסח, רשאי שיהיה אוֹכֵל את חלקו בִּשְׁתֵּי מְקוֹמוֹת,

יָכוֹל הָיִית לוֹמַר שֶׁכֹּשֶׁם שֶׁכֹּל אֶחָד מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה רְשַׁאי לֶאֱכוֹל בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ תְּהֵא כָּל הַחֲבוּרָה רְשַׁאִית לְהֵיחָלֵק לִשְׁנַיִם וְהַפֶּסַח יֶהֱא נֶאֱכָל מִתְּחִילָתוֹ בִּשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם יב מו) 'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל', הַתִּיבָה 'יֵאָכֵל' הָאֲמוּרָה בִּלְשׁוֹן נְפָעַל מְלַמֶּדֶת שֶׁהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה שֶׁתְּחִילַת אֲכִילַת הַפֶּסַח תֶּהֱא 'בְּבַיִת אֶחָד', הַיְינוּ בְּמָקוֹם אֶחָד וּבַחֲבוּרָה אַחַת), אֲמָנָם לְאַחַר שֶׁהַתְּחִילוּ לֶאֱכוֹל, רְשַׁאי אֶחָד מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה לֵעָמוֹד מִמְּקוֹמוֹ לַיְלִיל וְלֶאֱכוֹל עוֹד מִבְּשַׂר הַפֶּסַח בְּמָקוֹם אַחֵר.

מְבֹרָרֶת הַגְּמָרָא אֶת טַעַם הַמַּחְלוֹקֶת: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא, רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת – אוֹפֶן הַכְּתִיבָה שֶׁל תֵּיבָה כְּפִי שֶׁכְּתָבָהּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה וּמִסְרָה לְיִשְׂרָאֵל הוּא הָעִיקָּר. וְכֵיוָן שֶׁהַתֵּיבָה 'יֵאָכֵל' נִכְתְּבָה בְּיו"ד אַחַת קוֹרְאִים אוֹתָהּ כְּמְנֻקֶּדֶת עִם חו"ם [בִּבְנִין קַל וְלֹא בִּלְשׁוֹן נִפְעָל], וּמִשְּׁמָעוּת הַפָּסוּק הִיא 'בְּבַיִת אֶחָד יֹאכַל', כְּלוֹמַר, הָאָדָם שֶׁאוֹכֵל אֶת הַפֶּסַח יֹאכַל בְּמָקוֹם אֶחָד וְלֹא בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא – הָעִיקָּר הוּא אוֹפֶן הַקְּרִיאָה שֶׁל תֵּיבָה כְּפִי שֶׁהִיא נִקְרֵאת מִתּוֹךְ סֵפֶר תּוֹרָה כְּנִיקּוּדָהּ, וְהַתֵּיבָה 'יֵאָכֵל' שֶׁנִּקְרֵאת בְּנִיקּוּד 'יֵאָכֵל', בְּאָה לְלַמֵּד שֶׁהַפֶּסַח יֵהָא נֶאֱכָל בְּבַיִת אֶחָד, בְּמָקוֹם אֶחָד וּבַחֲבוּרָה אַחַת.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה שְׁנֵי אוֹפָנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם נָפְקָא מִינָה לְהֲלָכָה בֵּין שְׁתֵּי הַדֵּעוֹת. אוֹפֶן רִאשׁוֹן: הָיוּ בְּנֵי חֲבוּרָה אַחַת יוֹשְׁבִין בְּבַיִת אֶחָד, וְנִפְרְסָה מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם, וּמֵאַחַר שֶׁהַמְסוּבִּים בְּצַד אֶחָד אֵינָם רוֹאִים אֶת פְּנֵי הַמְסוּבִּים בְּצַד הַשֵּׁנִי נִמְצָא שֶׁהַמְּחִיצָה חִילְּקָה אוֹתָם לִשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת. לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר – לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהַפֶּסַח נֶאֱכָל בְּשֶׁתֵּי חֲבוּרוֹת, אוֹכְלִין – רְשָׁאִים כּוּלָּם לְהַמְשִׁיךְ אֶת אֲכִילַת הַפֶּסַח בְּמְקוֹמוֹתֵיהֶם. וְאֵין פְּרִיסַת הַמְּחִיצָה מַחְשִׁיבָה אוֹתָם כְּאוֹכְלִים בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה כָּאן מָקוֹם חָדָשׁ אֶלָּא כָּל חֲבוּרָה יוֹשֶׁבֶת בְּאוֹתוֹ חֵלֶק אֲוִיר שֶׁהָיְתָה בּוֹ עַד עַתָּה, וּפְרִיסַת הַמְּחִיצָה רַק מִיעֲטָה אֶת מְקוֹמָם שֶׁל בְּנֵי הַחֲבוּרוֹת אַךְ לֹא שִׁינְּתָה אֶת מְקוֹמָם. אוּלָם, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר – לְדַעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן הַסּוֹבֵר שֶׁאֵין הַפֶּסַח נֶאֱכָל בְּשֶׁתֵּי חֲבוּרוֹת, אֵין אוֹכְלִין, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת עַל יְדֵי הַמְּחִיצָה שֶׁנִּפְרְסָה בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא יִסְבּוּ כּוּלָּם יַחַד בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי צִידֵי הַמְּחִיצָה וִיסַיְּימוּ שָׁם אֶת אֲכִילַת הַפֶּסַח אוֹ יִסְלְקוּ אֶת הַמְּחִיצָה שֶׁבֵּינֵיהֶם.

אוֹפֶן שֵׁנִי: הָיוּ יוֹשְׁבִין שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁל שְׁנֵי פְּסָחִים בִּשְׁנֵי בָּתִּים, וּבְנֵי כָּל חֲבוּרָה הָיוּ אוֹכְלִים אֶת בְּשַׂר הַפֶּסַח שֶׁלָּהֶם, וְנִסְתַּלְּקָה הַמְּחִיצָה הַחוֹצֶצָה בֵּינֵיהֶן – בֵּין מִקְּוֹמוֹת הַהֲסִיבָה שֶׁל בְּנֵי הַחֲבוּרוֹת, וּמֵאַחַר שֶׁכָּל חֲבוּרָה הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת בְּחֵלֶק אֲוִיר בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְכֹעַת נַעֲשָׂה עֲבוּרָם חֵלֶק רָחָב יוֹתֵר וְנִתְחַדֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק אֲוִיר חָדָשׁ, הֲרֵי הֵם כְּמִי שֶׁהִתְחִילוּ אֲכִילָתָם בְּמָקוֹם אֶחָד וּבָאִים לְסַיֵּם בְּמָקוֹם אַחֵר. לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר – לְדַעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן הַסּוֹבֵר, שֶׁבֵּן חֲבוּרָה הָאוֹכֶלֶת אֶת חֶלְקוֹ בְּבַשַּׂר הַפֶּסַח רִאשׁוֹן שֶׁיִּהְא אוֹכֵל אֶת הַפֶּסַח בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, אוֹכְלִין – רְשָׁאִים כּוּלָּם לְהַמְשִׁיךְ אֶת אֲכִילַת הַפֶּסַח בְּמְקוֹמוֹתֵיהֶם אַף שֶׁסִּילּוּק הַמְּחִיצָה גָּרַם לָהֶם שִׁינּוּי מָקוֹם. אוּלָם, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר – לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה הַסּוֹבֵר, שֶׁאֵין הָאוֹכֵל אוֹכֵל בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, אֵין אוֹכְלִין – אֵינָם רְשָׁאִים לְהַמְשִׁיךְ לֶאֱכוֹל אֶת הַפֶּסַח בְּמְקוֹמוֹתֵיהֶם, הוֹאִיל וְנִסְתַּלְּקָה הַמְּחִיצָה וְנִשְׁתַּנָּה מְקוֹמָם, אֶלָּא אִם כֵּן יַחְזְרוּ וְיִפְרְסוּ מְחִיצָה שֶׁתַּחְצוֹץ בֵּין שְׁתֵּי הַחֲבוּרוֹת.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה מַחְלוֹקֶת אֲמוֹרָאִים לְגַבֵּי נִידּוֹנִים אֵלּוּ שֶׁל פְּרִיסַת מְחִיצָה בֵּין בְּנֵי חֲבוּרָה אַחַת וְסִילּוּק מְחִיצָה בֵּין שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת: יָתִיב [–יָשַׁב] רַב כַּהֲנָא, קָא פָּשִׁיט לֵיהּ מִפַּשְׁטָא – פָּשַׁט אֶת הַהֲלָכוֹת שֶׁהוֹזְכְּרוּ לְעֵיל, כַּהֲלָכוֹת פְּשׁוּטוֹת. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשֵׁי לְרַב כַּהֲנָא, וְתֵיבָעֵי לָךְ אִיבַּעְיָא – בִּלְשׁוֹן סָפֵק רָאוּי לְךָ לְדוֹן בִּנְיִדּוֹנִים אֵלּוּ שֶׁל סִילּוּק מְחִיצָה וַעֲשִׂיַּית [–פְּרִיסַת] מְחִיצָה, וְלִשְׁאוֹל כָּךְ, מִי חָזֵי – הַאִם מְקוֹם יְשִׁיבַת בְּנֵי הַחֲבוּרָה נֶחְשָׁב מַחְמַת סִילּוּק הַמְּחִיצָה כְּשֵׁנִי מְקוֹמוֹת, שֶׁהֲרֵי הִתְחַדֵּשׁ בּוֹ אֲוִיר חָדָשׁ, וְהַאִם בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁנִּפְרְסָה מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲבוּרוֹת דָּמֵי [–נֶחְשָׁבִים], מַחְמַת הַמְּחִיצָה הַחוֹצֶצֶת, אוֹ שֶׁמָּא סִילּוּק מְחִיצָה וַעֲשִׂיַּית מְחִיצָה לֹא עוֹשֶׂה מָקוֹם אֶחָד כִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת וְלֹא חֲבוּרָה אַחַת כִּשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת. מְסַיֵּם רַב אַשֵׁי: תֵּיקוּ.

הַגְּמָרָא חוֹזֶרֶת לְדִבְרֵי מִשְׁנָתֵנוּ לְגַבֵּי כְּלָה הָאוֹכֶלֶת בַּחֲבוּרָה וּמִתּוֹךְ דִּין זֶה מִמְשִׁיכָה לָדוּן בַּהֲלָכוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. שִׁנֵּינוּ בְּמִשְׁנָה: הַכַּלָּה הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ וְכוּ' וְאוֹכֶלֶת. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאי טַעֲמָא, לְמָה לָהּ לְהַפְרִיךְ פָּנִיהָ כְּשֶׁאוֹכֶלֶת וּמַדּוּעַ דַּוְוקָא הַכַּלָּה דַּרְכָּהּ בְּכָךְ. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי שֶׁאֲנָשִׁים מִסְתַּכְּלִים בָּהּ הֵיאַ בּוֹשָׁה לֶאֱכוֹל לְעֵינֵיהֶם.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה מַעֲשֶׂה הַמְּלַמֶּדֶת שֶׁהַהִפּוּכָה פָּנִים בְּשַׁעַת אֲכִילָה מִפְּנֵי הַבּוּשָׁה הִיא הַנְּהָגָה רְאוּיָה רַק לְכַלָּה וְלֹא לְכָל אָדָם: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן אִיקְלַע לְבֵי [–הַזְּמַן לְבֵית] רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָמְרוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ שֶׁל רַב נַחְמָן לֵיהּ – לְרַב הוּנָא, מַה שְׁמֶךָ. אָמַר לְהוּ, שְׁמִי רַב הוּנָא. מִתְּשׁוּבָתָהּ הֵבִינוּ בְּנֵי הַבַּיִת שֶׁאָדָם גָּדוֹל הוּא, וְאָמְרוּ לוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד, נְתִיבִ [–יַשֵּׁב] מַר אַפּוּרְיָא – עַל גַּבֵּי מִטָּה, שֶׁהוּא מָקוֹם הֵיסֵב אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל כְּדֶרֶךְ אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים. נֶהֱנָה רַב הוּנָא עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ חֲשִׁיבוּת וְיָתִיב – יָשַׁב עַל הַמִּיטָּה. יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא – נָתְנוּ לוֹ בְּנֵי הַבַּיִת כּוֹס שֶׁל יַיִן, וְקַבְּלֵיהּ בְּחַד זִימְנָא – קִיבְּלָהּ מֵהֶם בְּפַעַם אַחַת, כְּלוֹמַר, נָטַל מִיָּדֵיהֶם אֶת הַכּוֹס תִּיכֵּף וּמִיָּד, תַּחַת לְנַהֵג בְּמִידַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְלִסְרֹב לָהֶם עַד שֶׁיְּפַצִּירוּ בּוֹ לְקַחְתּוֹ, וְשַׁתֵּייהּ בְּתַרֵי זִימְנֵי – בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, בְּלִגְמָה אַחַת שָׁתָה חֵלֶק מִן הַיַּיִן, וּלְאַחַר שֶׁהִפְסִיק לִגְמֹא לִגְמָה שְׁנִיָּה וְסִיַּים אֶת כּוּלָּהּ. וּבְשָׁעָה שֶׁשָּׁתָה לֹא אַחֲדֵר אַפֵּיהּ – לֹא הִפְנָה פָּנָיו לְצַד אַחֵר אֶלָּא שָׁתָה הַיַּיִן לְעֵינֵי הַמְּאָרְחִים.

אָמְרוּ לֵיהּ בְּנֵי הַבַּיִת לְרַב הוּנָא:

א. מַאי טַעֲמָא קָרֵית לָךְ – מִפְּנֵי מָה [כְּשֶׁעֲנִית לִשְׁאֵלָתֵנוּ 'מָה שְׁמֶךָ'] קְרָאת לְעַצְמְךָ, רַב הוּנָא, וְהוֹסַפְתָּ לִשְׁמְךָ אֶת הַתּוֹאַר 'רַב'. אָמַר לְהוּ, בַּעַל הַשֵּׁם אֲנִי – מִקְּטֹנוֹתַי קוֹרִאים לִי 'רַב הוּנָא'.

ב. מַאי טַעֲמָא כִּי אָמְרוּ לָךְ נְתִיבִ אַפּוּרְיָא, יְתֵבְתָּ – יָשַׁבְתָּ עַל הַמִּטָּה כְּדֶרֶךְ אָדָם חָשׁוּב, וְלֹא עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל גַּבֵּי סַפְסָל כְּדֶרֶךְ כָּל אָדָם. אָמַר לְהוּ, כָּךְ שָׁנוּ חֲכָמִים בַּהֲלָכוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה (חוּץ מִצֵּא).

ג. מַאי טַעֲמָא כִּי יָהֲבִי לָךְ כָּסָא, קַבְּלְתְּ בְּחַד זִימְנָא, וּמִדּוּעַ לֹא נָהֲגוּ כְּדֶרֶךְ מוֹסֵר בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּסָרְבִים תְּחִילָּה וְרַק לְאַחַר שֶׁמְּפַצִּירִים בָּהֶם מוֹבְנִים לְקַבֵּל. אָמַר לְהוּ, כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, מְחָרְבִין לְקָטָן, וְאֵין מְחָרְבִין לְגָדוֹל. כְּלוֹמַר, כְּשֶׁאָדָם פָּשׁוּט רוֹצֶה לִתֵּת, רָאוּי לְסָרֵב לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ אֶלָּא אִם כֵּן יְפַצִּיר לְקַחַת, אוּלָם כְּשֶׁבַּעַל הַבַּיִת אוֹ אַחַד מִגְּדוֹלֵי הַבַּיִת נוֹתְנִים יֵשׁ לְקַבֵּל מֵהֶם בְּלֹא שׁוּם סִירוּב, לְפִיכָךְ קִיבַּלְתִּיהּ מִיָּדְכֶם מִיָּד.

ד. מַאי טַעֲמָא אַשְׁתְּיֵתֵיהּ אֶת הַכּוֹס בְּתַרֵי זִימְנֵי, הֲלֹא אֶפְשָׁר לִשְׁתּוֹת אֶת כּוּלָּהּ בִּלְגִימָה אַחַת. אָמַר לְהוּ, עֲשִׂיתִי כָּךְ מִשּׁוּם דְּתַנְיָא, הַשּׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבַת אַחַת, וְלִגְימָתוֹ מֵרָאָה עַד כְּמָה גְּדוֹלָה תַּאֲוָותוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן, חֲרֵי זֶה נַזְרָנָן, אֲבָל אִם מְפַסִּיק בְּאֶמְצַע וְשׁוֹתֵהוּ בִּשְׁנַיִם – בִּשְׁתֵּי לְגִימוֹת, הֲרֵי זוֹ מִדַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְאִם מְפַסִּיק יוֹתֵר מִפַּעַם אַחַת אֲלָא שׁוֹתֶה אֶת כּוֹסוֹ בִּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, הֲרֵי הוּא מְגַפֵּי הָרוּחַ [–בַּעַל גַּאֲוָה].

ה. מַאי טַעֲמָא לֹא אַהֲדְרַתְּ אַפָּךְ – מִפְּנֵי מָה לֹא הֶחְזַרְתָּ פָּנֶיךָ לְצַד אַחֵר, אֶלָּא שָׁתִית אֶת הַיַּיִן בִּפְנִינוּ. אָמַר לְהוּ, 'כַּלָּה הוֹפֶכֶת פָּנֶיהָ', תָּנַן. כְּלוֹמַר בְּמִשְׁנָתֵנוּ שִׁנִּינוּ 'כַּלָּה' וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁדֶּרֶךְ הַכַּלָּה לְהַפְרִיךְ פָּנִיהָ בְּשָׁעָה שֶׁאוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָהּ בִּפְנֵי אֲחֵרִים, אֲבָל אֵין דֶּרֶךְ הָאִישׁ לְסוֹבֵב אֶת פָּנָיו.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה מַעֲשֶׂה נוֹסֶפֶת הַמְּלַמֶּדֶת בְּאֵלּוּ אוֹפָנִים הַשְּׁתִיָּה כּוֹסוֹ בְּבַת אַחַת נֶחְשָׁב גַּרְגְּרָן: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אִיקְלַע לְבֵי [–הַזְּמַן לְבֵית] רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן לָקוֹנְיָא, יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא – נָתְנוּ לוֹ כּוֹס יַיִן, קַבְּלֵיהּ בְּחַד זִימְנָא מִבְּלִי לִסְרֹב, וְלֹא הִמְתִּין עַד שֶׁיְּפַצִּירוּ בּוֹ, וְשַׁתֵּייהּ בְּחַד זִימְנָא, בְּלִגְימָה אַחַת. אָמְרֵי לֵיהּ, לֹא סָבַר לָהּ מַר – וְכִי לֹא שָׁמַע מַר אֶת דִּבְרֵי הַתַּנָּא בְּבְרַייְתָא, הַשּׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבַת אַחַת הֲרֵי זֶה נַזְרָנָן. אָמַר לְהוּ, לֹא אָמְרֵי שֶׁהַשּׁוֹתָהּ נֶחְשָׁב גַּרְגְּרָן בְּאוֹפָנִים כְּאֵלּוּ שֶׁכּוֹסָהּ קָטָן, וְיֵינָהּ מָתוֹק, וּכְרֵיסֵי רְחָבָה, אֲלָא דַּוְוקָא בְּכוֹס מְמוּצָעַת, יַיִן מְצוּי וְאָדָם בֵּינוֹנִי.

הַגְּמָרָא מְסַיֶּמֶת נִידּוֹן זֶה בַּהֲלָכָה נוֹסֶפֶת מִדִּינֵי סְעוּדָה: אָמַר רַב הוּנָא, בְּנֵי חֲבוּרָה – אֲנָשִׁים שֶׁקָּבְעוּ לְהַסֵּב וְלֶאֱכוֹל יַחַד סְעוּדָה, וְשִׁכְּרוּ עֲבוּרָם שָׁמֵשׁ שֶׁיְּשָׁרֵת אוֹתָם בִּסְעוּדָה, בְּעֲרֵיכַת הַשֻּׁלְחָן

המשך בעמוד לז

והגשת המאכלים והמשקאות, **נִכְנָסִין בְּשָׁלֹשָׁה** – אם נכנסו שלשה מבני החבורה למקום הסעודה, מוטל על השמש לשרתם, אולם אם בא רק אדם אחד או שנים ורוצים להתחיל בסעודה, עדיין אין השמש חייב לשרתם. **וְיוֹצְאִין אֶפִילּוּ בְּאֶחָד** – בסיום הסעודה אין בני החבורה חייבים לסיים אכילתם יחד או להמתין זה על זה, אלא כל מי שסיים לאכול רשאי לקום ממקומו ולצאת אף על פי שיציאתו גורמת קושי לשמש שמחויב לשרת את הנשארים עד שהאחרון יסיים לאכול. **אָמַר רַבָּה, וְהוּא דְּעָיֵיל בְּעִידָּנָא דְּרָגִילִי לְמֵיעַל** – הוראה זו שהשמש חייב לשרת את היחיד שנשאר אחרון, היא רק בתנאי שאין הוא מאריך בסעודתו יותר מהזמן הרגיל של שאר בני חבורתו. וכן ההוראה הקודמת שאם נכנסים שלשה חייב השמש לשרתם, היא רק בתנאי שהם נכנסים לאכול בשעה שנקבעה תחילה, ולא ימהרו להסב לפני שעת הסעודה ויאריכו בכך את עבודת השמש שיצטרך לשמשם ולהמשיך לשמש את שאר בני החבורה עד סוף זמן שעת הסעודה. **וְהוּא דְּרַגַּשׁ בְּהוּ דַּיָּילָא** – כמו כן הדין שמותרים לצאת אפילו באחד, הוא בתנאי שבני החבורה יודיעו לשמש בכניסתם שהם רוצים לצאת אחד אחד, הואיל ויש טרחה לשמש לשרת את היחידים הנשארים. **אָמַר רַבִּינָא, וְנוֹתְנִין שָׂכָר דָּמִים** – אלו היוצאים נותנים לשמש את שכרו המלא, **וְצָרִיךְ הֵיוצֵא הָאַחֲרוֹן**, וכן אם הם שנים שיוצאים אחרונים, **לְהוֹסִיף לשמש דָּמִים** – תוספת שכר. מסיימת הגמרא: **וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ** – אין הלכה כדברי רבינא, אלא מוטל על השמש לשרת את היחיד אף על פי שכל השאר סיימו את סעודתם, ואין אותו יחיד חייב להוסיף לו על שכרו כיון שכך דרך הסועדים שהאחד מאריך והשני מקצר, וכששכרו בני החבורה את השמש מן הסתם על תנאי כן שכרוהו.

הדרן עלך ביצד צולין